

Шліхта Н. В.

ЧИ ВАРТО І НАВІЩО ЗАЙМАТИСЬ РАДЯНСЬКОЮ ІСТОРІЄЮ?

Цей текст — роздуми про доречність і важливість дослідження радянської історії, поштовхом до його написання стала робота над збірником матеріалів конференції «Радянське “я” і радянське “ми” між ідеологією і реальністю».

Авторка ділиться застереженнями, які виникли у неї, як і в інших дослідників радянського, з початком повномасштабної російсько-української війни; пише про виклики, які постали перед істориками. Екскурс в історію постання і розвитку радянознавчих студій на Заході й аналіз «уроків минулого» спонукає до висновку не лише про те, що радянською історією займатися варто. А й про те, що нині маємо унікальну можливість подолати російськоцентризм радянознавчих студій і нарешті запропонувати «інакше» — у нашому випадку українську — перспективу бачення радянської історії як для власне української, так і для міжнародної аудиторії.

Ключові слова: радянознавчі студії, советологія, українська історія, російсько-українська війна.

Думки, викладені на цих сторінках, досить довго не давали мені спокою. Власне, з початком повномасштабної війни у лютому 2022 р. я пережила справжню кризу професійної ідентичності. Займатися радянознавчими студіями в умовах цієї війни — навіть думка про це викликала у мене внутрішнє відторгнення. За наступні півтора року я заново усвідомила, наскільки критичне осмислення радянського минулого є важливим і в контексті самої війни, і для розбудови України після її завершення. Конкретним же поштовхом до написання цього тексту стала робота над колективною монографією за результатами конференції «Радянське “я” і радянське “ми” між ідеологією і реальністю», яка незабаром має вийти друком у видавництві «Дух і Літера». Цей довготривалий проєкт, який було задумано ще далекого 2019 р., пережив виклики пандемії COVID-19 і повномасштабної війни. І його завершення є гарною нагодою нарешті викласти на папері власні рефлексії щодо цих викликів для історика, загалом гуманітарія і, конкретно, дослідника радянського минулого.

24–26 червня 2021 р. силами кафедри історії Національного університету «Києво-Могилянська академія» було проведено Міжнародну конференцію «Радянське “я” і радянське “ми” між ідеологією і реальністю»¹. Захід став можливим завдяки підтримці Канадського інститу-

ту українських студій, історичного порталу Historians.in.ua й технічній підтримці Центру електронної освіти НаУКМА. 58 дослідників і дослідниць із 47 наукових та освітніх установ, музейних, архівних, громадських інституцій України, Польщі, Білорусі, Молдови, США, Канади, Литви, Росії, Швеції взяли участь у цій онлайн-конференції. 12 міждисциплінарних секцій, які об'єднали істориків, літературознавців, соціологів, економістів, мистецтвознавців, філософів, та підсумкова дискусія «До 30-ліття розвалу СРСР. Радянське минуле і радянська спадщина: підходи до вивчення та можливості подолання» дали змогу скласти загальне уявлення про стан радянознавчих студій, передовсім в Україні, звідки була більшість учасників і учасниць, і окреслити основні дослідницькі виклики й перспективи. Основними обговорюваними питаннями конференції стали «конструювання індивідуальних та колективних ідентичностей в радянському суспільстві, різниця між задекларованим та реальними повсякденними практиками, переосмислення радянського на сучасному етапі»².

² Катерина Єремєєва, «На шляху творення нових наративів про радянське: огляд Міжнародної конференції “Радянське «я» і радянське «ми» між ідеологією і реальністю” (24–26 червня 2021 року)», *Historians.in.ua*, 11 серпня 2021, дата звернення 17 липня 2023, <https://www.historians.in.ua/index.php/en/institutsiji-istorichnoji-nauki-v-ukrajini/2878-katerina-eremeeva-na-shlyakhu-tvorennja-novikh-narativiv-pro-radyanske-oglyadmizhnarodnoji-konferentsiji-radyanske-ya-i-radyanske-mi-mizh-ideologiyu-i-realnistyu-24-26-cheravnja-2021-roku>.

¹ Відеозапис усіх засідань конференції доступний за покликанням: <https://www.youtube.com/watch?v=jaQU8dWvZUY&list=PLV586vSwdZMdrFYdD6zQ5GsnRjwfQyFNo>.

Коли ми, як організатори, врешті провели цю конференцію, то вважали, що подолали небачені доти виклики. Адже конференцію було заплановано за результатами наукового семінару «Радянське “я” і радянське “ми”: історіографія, джерела, дослідницькі підходи» ще у лютому 2019 р.³, однак завадив початок пандемії COVID-19. Тож зрештою після проведення конференції, хоч і в новому для нас тоді онлайн-форматі, всі випромінювали оптимізм: «Ми поділяємо сподівання професора Якуба Садовського, які він висловив під час своєї доповіді, стосовно того, що так само, як на початку карантину, перенесення нашого заходу стало першим сигналом того, що світ занурюється у зміни, так, зрештою, і проведення нашої конференції після низки перенесень, ознаменувало початок позитивних змін та подолання труднощів»⁴.

Тоді ми навіть уявити не могли, що підготовка збірника за матеріалами конференції затягнеться на наступні 2,5 року через повномасштабну війну, яка розпочнеться з російських бомбардувань українських міст уранці 24 лютого 2022 р. Зрозуміло, що ця подія в усьому перевершила виклики пандемії. Адже тепер ішлося вже про нашу фізичну спроможність — науковців, дослідників, гуманітаріїв — займатися тим, до чого ми покликані: проводити дослідження, писати статті, укладати збірник... А тому роботу над збірником ми змогли відновити лише влітку 2022 р., уже здобувши досвід виживання — і суто у фізичному сенсі, і в науковому — в умовах повномасштабної війни.

Вагомим став і виклик епістемологічний, пов'язаний із темою конференції і збірки, з предметом нашого дослідження. Чи можемо ми, чи маємо ми моральне право займатися радянською історією? Чи можемо ми прагнути до розуміння численних аспектів феномену «радянського»? Чи можу я — як українка, як мама трьох маленьких дітей, яких 24 лютого вивозила з Києва, — долучатись до радянських студій, до вивчення держави, декларована спадкоємиця якої розпочала війну, щоб позбавити

моїх дітей, а з ними і мільйонів інших українських дітей, майбутнього? «Не можу залишити осторонь Теодора Адорно про те, чи можлива поезія після Аушвіцу, а відтак — поезія, наука, та і власне нормальне життя після “Бучі”, географія якої сьогодні — вся Україна. Чи можуть бути школи, виші, конференції, тексти?», — запитує у своїй рецензії на колективну монографію Олена Стяжкіна. Впевнена, ці запитання у тій чи тій формі ставила перед собою більшість дослідників і дослідниць, що працюють у царині радянознавчих студій. Що є лише специфічним виявом тих запитань, що їх ставить зараз перед собою українське суспільство: про ставлення до радянського періоду, про радянську спадщину, про російську мову. Те відторгнення усього радянського, яке відбувається зараз на численних рівнях — від особистого до загальнонаціонального, є цілком природним і очікуваним в умовах тієї війни, що її веде Російська Федерація проти українців, проти цінностей, на яких постала європейська культура і цивілізація, проти гуманізму.

У таких умовах дослідники радянського, українські автори й укладачі цього збірника в той чи той момент постали перед вибором. Виявити свою громадянську позицію, свою українськість, а тому «засудити» радянське, «відмежувати» чітко історію українську від радянської і не досліджувати останню як «імперіалістичну», «репресивну», «тоталітарну», зрештою, «не-свою»? Чи зберегти «ту благородну мрію» своєї професії (за метафорою Пітера Новіка)⁵ про можливість і необхідність пізнання, розуміння минулого, і радянського також? На користь першого, в умовах війни, свідчить геть усе. На користь другого, в умовах війни, — майже нічого, окрім сутності власної професії і знання минулого, минулих досвідів...

У другій половині 1940-х рр., в умовах «холодної війни» на Заході, передовсім у США, постала нова дисципліна, що метою мала «пізнати ворога свого» у цій війні, «служити і Марсу, і Мінерві, водночас долучатись до національної безпеки і бути частиною академічного життя»⁶. *Советологія* (саме таку назву мала ця дисципліна) розвивалась упродовж наступних десятиліть як під впливом змін у Холодній війні, політичній кон'юнктурі й інтелектуальній атмосфері на Заході, так і під впливом

³ Див. огляд наукового семінару: Олександра Оберенко, «Повсякдення, пам'ять і практики пристосування радянської людини: дослідницькі й етичні виклики в радянських студіях (огляд Міжнародного наукового семінару “Радянське «я» і радянське «ми»: історіографія, джерела, дослідницькі підходи)», *Наукові записки НаУКМА. Історичні науки* 2 (2019): 56–58, <https://doi.org/10.18523/2617-3417.2019.2.56-58>.

⁴ Тетяна Бородіна, «Конференція “Радянське «я» і радянське «ми» як важливий майданчик міждисциплінарної дискусії про “радянське”», *Україна Модерна. Нотатки-Архів*, 6 квітня 2022, дата звернення 17 липня 2023, <https://uamoderna.com/event/konferenciya-radyanske-ya-i-radyanske-mi-yak-vazhliivij-majdanchik-mizhdisciplinarnoi-diskusii-pro-radyanske-korotkij-oglyad-podii/>.

⁵ Див.: Peter Novick, *That Noble Dream: The “Objectivity Question” and the American Historical Profession (Ideas in context)* (Cambridge: Cambridge University Press, 1988).

⁶ David C. Engerman, *Know Your Enemy: The Rise and Fall of America's Soviet Experts* (Oxford: Oxford University Press, 2011), 1.

змін у західній гуманістиці, методологічних викликів другої половини ХХ — початку ХХІ ст., врешті, залежала від ступеня закритості чи відкритості (пост)радянського простору⁷. І зазнала досить суттєвих змін і трансформацій: від інструменту ідеологічного протистояння в Холодній війні, сфокусованого винятково на предметі «дослідження» (у цьому випадку це слово треба обов'язково брати в лапки) і самоізолюваного від революційних змін у західній гуманістиці, до широкого дослідницького поля, тісно інтегрованого в західну академічну спільноту, чії представники мають найновіший методологічний інструментарій, пишуть трендові тексти і є авторитетними публічними інтелектуалами.

Попри такі парадигмальні зміни в советології, твердження Девіда Енгермана про те, що радянське «поле було російським у багатьох сенсах»⁸, є не лише історичною констатацією, а й також відображає сучасний стан речей. Безумовним індикатором останнього є полемічна стаття однієї з найавторитетніших сучасних советологинь Шейли Фіцпатрик, яка у березні 2022 р. виступила проти «культури заперечення» Росії в західних медіа⁹. Аргументи австралійської дослідниці, зрозуміло, викликали негайну і гостру реакцію з українського і проукраїнського боку. У своїй статті «Казус Шейли Фіцпатрик. Де закінчується советологія і починається російська пропаганда», Віталій Михайловський дуже влучно резюмував: «Давня традиція цієї спеціалізації (советології. — Н. Ш.) — бачити все очима Москви»¹⁰. У статті авторів йшлося про наслідки такої «традиції», про те, що «потужні окуляри советолога хороші, коли ти вивчасш віддалені в часі події. Натомість у роботі над осмисленням сучасності вони безпорадні, та ще й мають надто збитий фокус, суголосокий із ро-

сійською пропагандою»¹¹. Я ж хочу поставити питання про її причини.

Той факт, що «радянське поле стало російським у багатьох сенсах», це аж ніяк не історична випадковість. Адже біля витоків советології були російські історики-емігранти, які, в умовах існування Залізної завіси, а тому джерельного голоду, повної неготовності до стратегічної переорієнтації на нового «тоталітарного ворога» (йшлося про незнання мови, брак знання про СРСР, що мало цікавив західні дослідницькі осередки у міжвоєнний період, брак методології дослідження тощо), за визначенням, ставали авторитетами, які мали монополію на «правдиву інформацію», а тому могли транслювати власне уявлення і про радянську історію, і про російську загалом. Олександр Аврамчук так визначає «корені ілюзій» — як транслюваних у західних радянських студіях упродовж наступних десятиліть, так і тих, що висловлюють західні інтелектуали від початку російсько-української війни:

Хоч як це парадоксально, «батьками-засновниками» американської советології були російські емігранти. Михайло Карпович — між іншим, учень Василя Ключевського — стояв у витоків кафедри російської історії у Гарварді; Георгій Вернадський очолив кафедру у Єльському університеті, а ексглава Тимчасового уряду Олександр Керенський викладав у Каліфорнійському університеті. Всі вони виховали цілу плеяду американських інтелектуалів і, ясна річ, вплинули на їхнє сприйняття Росії (не забуваймо, що советологи переважно дивилися на СРСР як на «російську» мононаціональну державу). Російський «інтелектуальний десант» переконував американців, що «ненависний комунізм» не слід отожднювати з державою Пушкіна і Достоевського. Зовсім навпаки — більшовицький епізод — це лише викривлення російської історії, випадковість, злочасний збіг обставин¹².

Подальші розвитки дисципліни аж ніяк не сприяли зникненню цих «ілюзій». Тут уже свою роль відіграв характер радянської держави. Коли, в умовах хрущовської «розрядки», відбулось «привідкриття» Залізної завіси і радянські архіви і бібліотеки вперше стали хоча б мінімально доступними для західних дослідників, останні могли потрапити хіба що в Москву й Ленінград. Та й працювати там з обмеженим колом

⁷ Докладніше про ці розвитки див.: Наталія Шліхта, «Західна советологія в пошуках себе і предмета дослідження (середина 1940-х – початок 2000-х рр.)», в *Docendo discimus — Навчаючи вчимося. Методологія нових ділянок історичного знання та її впровадження у навчальні практики. До 25-річчя кафедри історії НАУКМА*, упоряд. Наталя Яковенко, Степан Бліндер; наук. ред. Наталя Яковенко (Київ: Дух і Літера, 2020), 107–123.

⁸ Engerman, *Know Your Enemy*, 153.

⁹ Sheila Fitzpatrick, “Will ostracising Russia bring about an end to the war in Ukraine? The Western media’s narrative might be morally satisfying, but it could prove counterproductive”, *ABC*, 21 March 2022, accessed 17 July 2022, <https://www.abc.net.au/religion/sheila-fitzpatrick-anti-russian-rhetoric-and-western-media/13805488>.

¹⁰ Віталій Михайловський, «Казус Шейли Фіцпатрик. Де закінчується советологія і починається російська пропаганда», *Український тижень*, 29 квітня 2022, дата звернення 18 липня 2023, <https://tyzhden.ua/kazus-shejly-fittspatryk-de-zakinchietsiasovietolohiia-i-pochynaetsia-rosijska-propahanda/>.

¹¹ Там само.

¹² Олександр Аврамчук, «Про великі ілюзії, або Деякі парадокси американської советології», *День*, 11 серпня 2016, дата звернення 18 липня 2023, <https://m.day.kyiv.ua/article/istoriya-i-ya/pro-velyki-ilyuziyi>.

джерел — винятково російською мовою¹³. Тенденція зберіглась і в наступні десятиліття, і після розпаду СРСР. «Архівна революція», коли, за визначенням Вальтера Лакера, «одкровення гласності пролили світло майже на кожен аспект радянського життя»¹⁴, стосувалась першочергово відкриття російських центральних і регіональних архівів. Описуючи розвиток советології після 1991 р., Лінн Віола акцентує на встановленні контактів і розвитку співпраці з дослідниками з колишнього Радянського Союзу. Це, на її переконання, на новий рівень виводило критичний джерелознавчий аналіз, зважаючи на розуміння останніми характеру джерел і вміння їх інтерпретувати¹⁵. Тут варто лише уточнити, що і в цьому випадку йшлося переважно про російських науковців, російські дослідницькі центри й університети, спільні проекти з російською стороною тощо. Наскільки в таких умовах західні советологи могли позбутися «російської призми», крізь яку звикли дивитись на радянську історію, а тому продовжували дивитись і на пострадянську дійсність? Запитання звучить досить риторично.

А що ж українські діаспорні дослідники? В який спосіб вони долучались до розвитку знання про Радянський Союз на Заході? Певною мірою спрощуючи складну історію розвитку української академічної діаспориани у Північній Америці¹⁶, можемо все ж визначити основну ідею. Петро Саварин, один із батьків-засновників Канадського інституту українських студій (CIUS), висловив її так: «Будь-яка “асоціація” з так званими “славистичними”, чи, навіть більше, “радянськими”, студіями тільки драгувала мене»¹⁷. «Вихід із еміграційного гетто», «подолання інтелектуального консерватизму», врешті, «інтегрування до західної академічної спільноти», як визначав Омелян Пріцак завдання заснованого 1973 р. Українського наукового інституту Гарвардського університету (HURI)¹⁸, аж ніяк не передбачали конкурентного впливу на розви-

ток советології. Не йшлося про те, щоб запропонувати західним советологам інакшу — не-російську — призму, крізь яку дивитися на Радянський Союз. Через це свідоме відмежування розвитку *українських студій* на Заході не могли і фактично не вплинули на розвиток *радянознавчих студій*.

Який висновок можна зробити з цього екскурсу в минуле радянознавчих досліджень? Нині ми спостерігаємо тектонічні зміни в ставленні до всього, що раніше окреслювали виключно як «радянське» і «пострадянське» (а тому, зазвичай, бачили «сферою впливу Росії»), з боку західного політикуму, публічних інтелектуалів, громадськості, спостерігаємо щирий інтерес до всього українського у світі, й академічному також. А тому маємо не втратити цієї можливості і спробувати змінити наявний стан речей — російськоцентризм — у радянознавчих студіях, запропонувати «інакшу» призму дослідження радянського.

Саме таке розуміння і стало тим основним аргументом, що переважив зазначені вище вагання і змусив мене, мою колегу Тетяну Бородіну та всіх наших авторів повернутися до роботи над колективною монографією і завершити її. Олена Стяжкіна у згаданій рецензії говорить і про суспільну затребуваність нашого довготривалого міждисциплінарного осмислення феномену «радянського»: «Власне, ця збірка — про власний голос та роботу із минулим, яку ми маємо робити не тільки в історичному, але й у широкому суспільному сенсі».

Анонсована колективна монографія, публікація якої стала можливою завдяки щедрій підтримці Канадського інституту українських студій, складається з 21 дослідницької статті й містить також репліки Іллі Герасімова, Оксани Кісь та Сергія Плохія, висловлені під час дискусії «До 30-ліття розвалу СРСР. Радянське минуле і радянська спадщина: підходи до вивчення та можливості подолання». Окрім українських авторів і авторок, до проєкту долучились також науковці з США та Польщі. Історики, літературознавці, мистецтвознавці, музеєзнавці, філософи й економісти презентують результати власних досліджень, об'єднані у дві тематичні рубрики — «Людина в радянській державі: Пропагований ідеал, механізми творення, реалії повсякдення» та ««Нова культура»: Проєкти та їх втілення. Спадщина і вивчення». Сподіваємось, що наша колективна монографія знайде своїх читачів і стане нашим маленьким кроком — пропозицією української перспективи у дослідженні радянського минулого.

¹³ Див. спогади советологів про такі дослідницькі візити: Sheila Fitzpatrick, *A Spy in the Archives: A Memoir of Cold War Russia* (London and New York: I. B. Tauris, 2015); Lewis H. Siegelbaum, *Stuck on Communism: Memoir of a Russian Historian* (Ithaca and London: Cornell University Press, 2019), 37–51.

¹⁴ Цит. за: Donald J. Raleigh, “Doing Soviet History: The Impact of the Archival Revolution”, *Russian Review* 61 (1) (2002): 17.

¹⁵ Lynne Viola, “The Cold War in American Soviet Historiography and the End of the Soviet Union”, *Russian Review* 61 (1) (2002): 32.

¹⁶ Комплексний огляд цих розвитків подав у своїй статті Володимир Кравченко: Volodymyr Kravchenko, “The Canadian Institute of Ukrainian Studies: Foundations”, *East/West: Journal of Ukrainian Studies* 6 (1) (2019): 9–49, дата звернення 18 липня 2023, <https://doi.org/10.21226/ewjus474>.

¹⁷ Цит. за: Там само, 26.

¹⁸ Докладніше див.: Там само, 13–15.

Bibliographic References

- Avramchuk, Oleksandr. "Pro velyki iliuzii, abo Deiaki paradoksy amerykanskoi sovietolohii". *Den'*. 11 August 2016. Accessed 18 July 2023. <https://m.day.kyiv.ua/article/istoriya-i-ya/pro-velyki-ilyuziyi>.
- Borodina, Tetiana, "Konferentsiia 'Soviet 'I' and Soviet 'We' between Ideology and Reality' iak vazhlyvyi maidanchyk mizhdystsyplinarnoi dyskusii pro 'radianske'". *Ukraina Moderna. Notatky-Arkhiv*, 6 April 2022. Accessed 17 July 2023. <https://uamoderna.com/event/konferencziya-radyanske-ya-i-radyanske-mi-yak-vazhlyviv-majdanchik-mizhdyscyplinarnoi-diskusii-pro-radyanske-korotkij-oglyad-podiii/>.
- Engerman, David C. *Know Your Enemy: The Rise and Fall of America's Soviet Experts*. Oxford: Oxford University Press, 2011.
- Fitzpatrick, Sheila. *A Spy in the Archives: A Memoir of Cold War Russia*. London and New York: I. B. Tauris, 2015.
- . "Will ostracising Russia bring about an end to the war in Ukraine? The Western media's narrative might be morally satisfying, but it could prove counterproductive". *ABC*. 21 March 2022. Accessed 17 July 2022. <https://www.abc.net.au/religion/sheila-fitzpatrick-anti-russian-rhetoric-and-western-media/13805488>.
- Ieremeeva, Kateryna, "Na shliakhu tvorennia novykh naratyviv pro radianske: ohliad Mizhnarodnoi konferentsii 'Soviet 'I' and Soviet 'We' between Ideology and Reality' (June 24–26, 2021)". *Historians.in.ua*. 11 August 2021. Accessed 17 July 2023. <https://www.historians.in.ua/index.php/en/institutsiji-istorichnoji-nauki-v-ukrajini/2878-katerina-eremeeva-nashlyakhu-tvorennia-novykh-narativiv-pro-radyanske-oglyad-mizhnarodnoji-konferentsiji-radyanske-ya-i-radyanske-mi-mizh-ideologiyu-i-realnistyiu-24-26-cherivnya-2021-roku>.
- Kravchenko, Volodymyr. "The Canadian Institute of Ukrainian Studies: Foundations". *East/West: Journal of Ukrainian Studies* 6 (1) (2019): 9–49. Accessed 18 July 2023. <https://doi.org/10.21226/ewjus474>.
- Mykhailovsky, Vitalii. "Kazus Sheily Fitzpatrick. De zakinchuiet'sia sovietolohiia i pochynaiet'sia rosiiska propohanda". *Ukrainsky tyzhden'*. 29 April 2022. Accessed 18 July 2023. <https://tyzhden.ua/kazus-sheily-fittspatryk-de-zakinchuietsia-sovietolohiia-i-pochynaietsia-rosijska-propahanda/>.
- Novick, Peter. *That Noble Dream: The "Objectivity Question" and the American Historical Profession (Ideas in context)*. Cambridge: Cambridge University Press, 1988.
- Oberenko, Oleksandra. "Povsiakdennia, pamiat' i praktyky prystosuvannia radianskoi liudyny: doslidnytski i etychni vyklyky v radianskykh studiiakh (ohliad Mizhnarodnoho naukovo seminaru 'Soviet 'I' and Soviet 'We': Historiography, Sources, Research Approaches)". *NaUKMA Research Papers. History* 2 (2019): 56–58. <https://doi.org/10.18523/2617-3417.2019.2.56-58>.
- Ralegh, Donald J. "Doing Soviet History: The Impact of the Archival Revolution". *Russian Review* 61 (1) (2002): 16–24.
- Shlikhta, Natalia. "Zakhidna sovietolohiia v poshukakh sebe i predmetu doslidzhennia (seredyna 1940-kh — pochatok 2000-kh rr.)". In *Docendo discimus — Navchaiuchy vchymosia. Metodolohiia novykh dilianok istorychnoho znannia ta ii vprovadzhennia u navchal'ni praktyky. Do 25-richchia kafedry istorii NaUKMA*, ed. by Natalia Yakovenko, compl. by Natalia Yakovenko and Stepan Blinder, 107–123. Kyiv: Dukh i Litera, 2020.
- Siegelbaum, Lewis H. *Stuck on Communism: Memoir of a Russian Historian*. Ithaca and London: Cornell University Press, 2019.
- Viola, Lynne. "The Cold War in American Soviet Historiography and the End of the Soviet Union". *Russian Review* 61 (1) (2002): 25–34.

N. Shlikhta

IS SOVIET HISTORY WORTH DOING AND WHY?

This text-reflection is about the appropriateness and importance of studying Soviet history, the impetus for writing which was the work on the conference volume "Soviet 'I' and Soviet 'We' between Ideology and Reality."

The author shares the reservations that arose in her, as well as in other Soviet researchers, with the beginning of the full-scale Russo-Ukrainian war; she writes about the challenges they faced. A look back at the history of the emergence and development of Sovietology in the West and an analysis of the "lessons of the past" lead her to the conclusion that it is worth studying Soviet history. She moreover concludes that Ukrainian academia has currently a unique opportunity to overcome the Russian-centrism of Soviet studies and finally offer a "different" — Ukrainian — perspective of seeing Soviet history for its own as well as international audience.

Keywords: Soviet studies, Sovietology, Ukrainian history, Russo-Ukrainian war.

Матеріал надійшов 05.06.2023

Creative Commons Attribution 4.0 International License (CC BY 4.0)